

Л. В. СУБОТІН, М. М. ШМАГЛІЙ

РОЗКОПКИ КУРГАННОГО МОГИЛЬНИКА В м. БОЛГРАДІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В березні 1966 р. загоном Дністро-Дунайської експедиції Інституту археології АН УРСР були проведені розвідкові розкопки курганного могильника, відкритого у 1966 р. І. Т. Черняковим біля м. Болграда¹.

В могильнику налічувалось 10 курганів різних розмірів (висотою від 0,6 до 2,6 м та діаметром від 10 до 60 м), розташованих на пагорбистій частині плато, безпосередньо на північно-східній околиці м. Болграда, за 2 км на схід від оз. Ялпух (рис. 1).

У 50-х роках майже всі кургани були частково знівельовані і з того часу щорічно розорюються. Внаслідок проведення на площі могильника земляних робіт виникла загроза руйнування деяких курганів. Тому було вирішено провести охоронні розкопки двох курганів (№№ 5 і 6)².

Курган № 5 (рис. 2) знаходився в північній частині могильника. Висота — 90 см, діаметр — 28 м. Насип кургану складався з чорнозему та суглинку.

Поховання 1 виявлено в центральній частині насипу кургану на глибині 38 см. Тут (на площі 1,5×1,5 м) були розкидані кістки людського кістяка. Серед них знайдено також три фрагменти ліпного посуду часу пізньої бронзи. Поховання, мабуть, було зруйновано при оранці.

Поховання 2 виявлено в східній частині кургану, на глибині 55 см. Кістяк підлітка був майже зруйнований. Але можна визначити, що він лежав на лівому боці в скорченому стані, орієнтований головою на схід.

Поховання 3 знаходилося у східному секторі кургану на глибині 62 см. Небіжчик був покладений на лівий бік, в скорченому стані, голо-

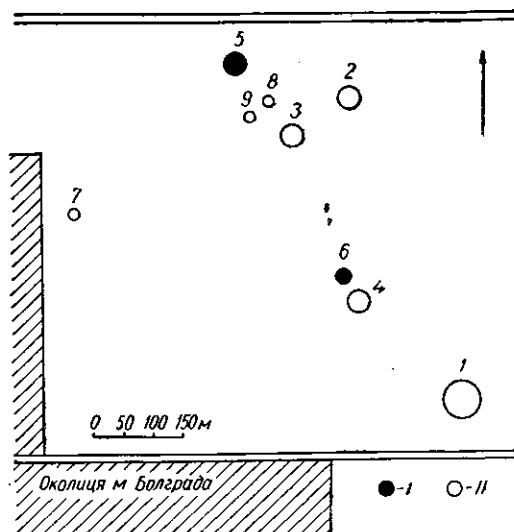

Рис. 1. План курганного могильника поблизу м. Болграда:

I — розкопані кургани; II — нерозкопані кургани.

¹ І. Т. Черняков. Некоторые археологические находки из Болградского р-на, Одесской области.— МАСП, вип. 4. Одесса, 1962, стор. 141—143.

² В розкопках брали участь члени клубу «Юний археолог» м. Болграда.

вою на схід. Стегнові кістки лежали перпендикулярно хребту. Ліва рука витягнута і покладена кінцівкою між колінами, а права — зігнута в локті під прямим кутом. Напроти обличчя похованого знайдені кістки великої тварини.

Поховання 4. В східному секторі кургану на глибині 60 см виявлена кам'яна закладка, яка перекривала поховання. Закладка (170×110 см) складалася з дев'яти брил. Під закладкою знаходилася округлої форми яма (160×90 см, глибина — 20 см).

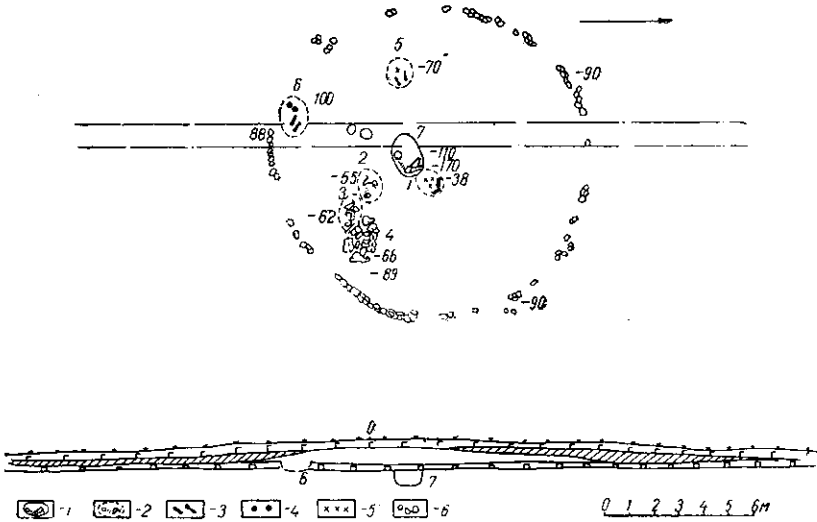

Рис. 2. План кургану № 5:

1 — поховання в ямі; 2 — поховання в насипу; 3 — зруйноване поховання; 4 — посуд; 5 — уламки посуду; 6 — камені.

Небіжчик лежав на лівому боці, головою на схід. Ноги зігнуті в колінах під гострим кутом. Права рука, зігнута в лікті, піднесена до обличчя, а ліва — покладена кінцівкою на зап'ястя правої руки.

Поховання 5 відкрите в західному секторі кургану на глибині 70 см. Внаслідок поганої збереженості кістяка положення похованого визначити не вдалося. При похованні знайдений уламок сіроглиняного ліпного посуду.

Поховання 6. В південно-західній частині кургану, на глибині 100 см знайдені окремі кістки зруйнованого людського поховання і дві ліпних посудини. Посудини виготовлені з глини з домішкою товченого вапняку і крупнозернистого піску.

Іх поверхня жовто-брудного кольору визначалася незначною шорсткістю, рівномірністю випалу. В переламі черепок чорного кольору.

Одна посудина (рис. 3) являла собою глибоку банку з майже вертикальними стінками (висота — 11,5 см; діаметр денця — 9,5 см, вінець — 11 см).

Друга посудина (рис. 4, 1, 2) мала невеликі прямі вінця і опукло-витягнутий тулуб, прикрашений двома вертикальними жолобчатиими наліпами, які спускалися від шийки до денця по діаметрально протилежних боках посудини. Верхня частина наліпів імітує вушка. В цілому форма нагадувала поширений тип посуду (амфорки) мегалітичної культури Прикарпаття та Західної Волині.

Поховання 7 (основне) виявлене в центрі кургану, в овальній ямі, на глибині 110 см. Її розміри: 145×90 см, глибина — 60 см. По найбільшій вісі вона орієнтована: південно-західна-західна—північно-східна-східна. У південно-східній частині дна ями знаходився кістяк поховано-

го, який лежав на спині, з підгнутими в колінах ногами, орієнтований головою на захід. На дні ями знайдені шматочки червоної вохри.

Судячи з деяких особливостей поховання, можна припустити, що воно було пограбоване ще в давнину. Про це свідчить пересунутий під східну стінку ями в анатомічному порядку кістяк похованої людини.

Вивчення розрізу курганного насипу вказує, що він насипався двічі: перший раз над похованням 7 і тоді ж був споруджений кромлех, який простежувався на глибині 80—90 см (діаметр кромлеху — 13 м). Друга досипка кургану, мабуть, пов'язана з похованням 4 під кам'яною закладкою. Відсутність інвентаря в похованнях кургану № 5 ускладнює визначення їх хронологічного положення та культурно-історичної приналежності. Але все ж таки можна висловити припущення, що основне поховання відноситься до пам'яток усатівського типу, а всі інші — до культур пізнішого часу бронзового віку Правобережної України.

Про належність давніших поховань Болградського курганного могильника до пізньотрипільських пам'яток усатівського типу доводили матеріали ще одного кургану, дослідженого у 1966 р.

Курган № 6 знаходився майже в центрі могильника, поряд з курганом № 4. Його насип ледве простежувався на поверхні у вигляді плями світлого ґрунту (діаметр — 10 м). В центрі кургану на глибині 80 см, в ямі чотирикутної форми (140×90 см, глибина — 60 см) виявлене одне, воно ж і основне, поховання (рис. 5). Небіжчик лежав на лівому боці, в скорченому стані, головою на схід. Кінцівки рук піднесені до лицевої частини черепа. Ліворуч від скелета, біля ліктьового вигину, стояла посудина з кришкою (рис. 6). Вони виготовлені з відмуленої глини жовто-рожевого кольору. Посудина мала невисокі прями вінця і ріпоподібний тулуб, на плічках якого діаметрально розміщені два конічно-овальних вушка з вертикальними отворами.

Кришка напівсферичної форми мала теж два діаметрально розміщених вушка з вертикальними отворами.

Посудина з кришкою була прикрашена розписним орнаментом, що поділявся на окремі ділянки з паралельних широких і вузьких ліній. Найбільш поширеним мотивом орнаменту була «сітка» та «зигзаг». Орнамент був нанесений темно-коричневою фарбою.

В посудині знайдені кістяний гачок (рис. 7, 1) з отвором біля вигину, зуб людини та дві кісточки. Біля грудей та голови похованого виявлено також вісім сплюснених кружечків — намистин (три — темно-червоного, три — білого, дві — рожевого кольору) з каменю та черепашок (діаметр 5—6 мм, товщина 1,5—2,5 мм) (рис. 7, 2).

Біля ніг знайдено кам'яний відщеп з ретушшю (рис. 7, 3), а біля голови — крем'яна скалка трикутної форми.

Амфорка з основного поховання кургану № 6 являє собою поширений тип пізньотрипільської посуду. Найближчу аналогію до нього ми знаходимо в амфорці усатівського типу з с. Раскойці (Молдав-

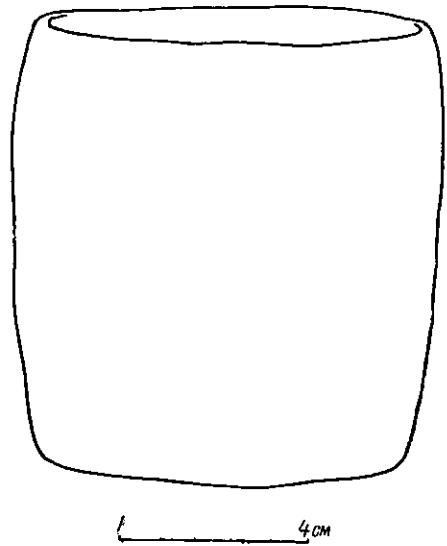

Рис. 3. Посудина з кургану № 5.

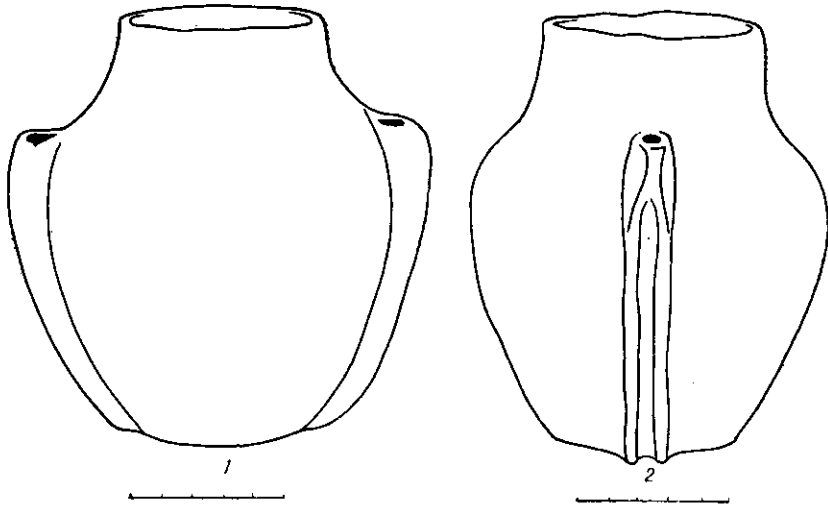

Рис. 4. Посудина з кургану № 5.
1 — вид з переду; 2 — вид з боку.

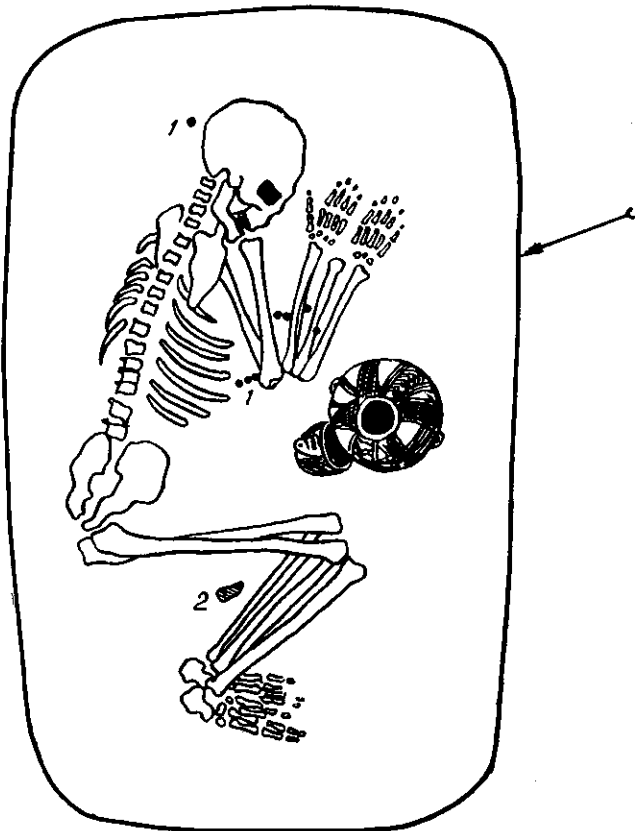

Рис. 5. Основне поховання кургану № 6:
1 — намистинки; 2 — кремневий скребок.

ської РСР)³ та розписної посудини з поховання № 20 кургану, дослідженого у с. Бреїлиця (Мунтенія, Соціалістична Республіка Румунія)⁴. Певна локальність цих аналогій дає підстави визначити етнографічні особливості пізньотрипільських пам'яток межиріччя Дністра і Прута.

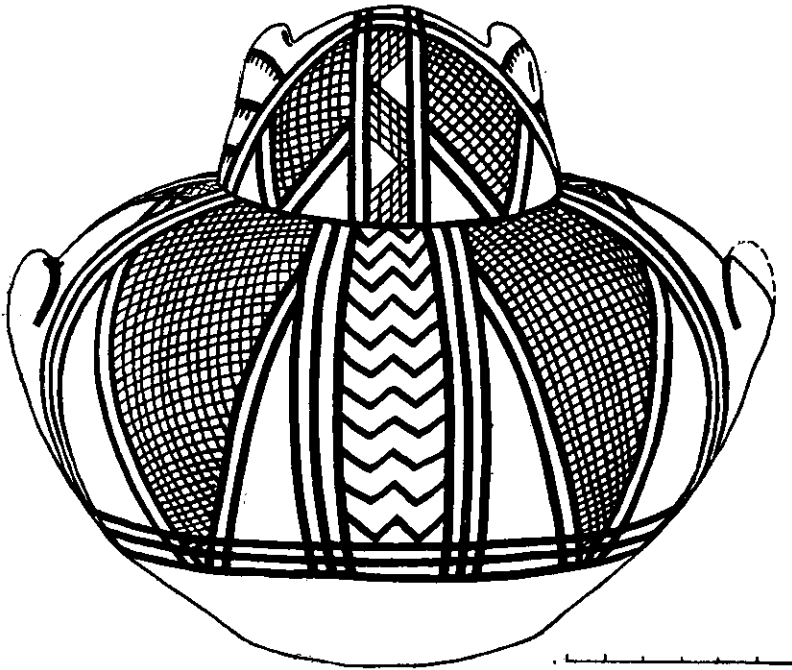

Рис. 6. Розписна посудина з кришкою.

Встановити їх хронологічне положення серед інших пізньотрипільських пам'яток північно-західного Причорномор'я за браком етнографічних і типологічних співставлень поки ще не можливо.

Матеріали з розкопок Болградського курганного могильника дозволяють зробити в попередньому плані деякі висновки.

По-перше, вони свідчать про проникнення пізньотрипільських племен та племен культури кулястих амфор в райони прісних озер Лівобережного пониззя Дунаю.

По-друге, можна вважати, що найбільш давні кургани в цьому районі належали пізньотрипільському населенню, а потім вони вже використовувались пізнішими кочовими племенами бронзового віку Північного Причорномор'я.

По-третє, віддаленість від корінних територій мешкання обумовила деяку своєрідність матеріальної культури як пізньотрипільських племен, так і населення пізнішого часу (культура кулястих амфор), яке залишило поховання Болградського могильника.

Рис. 7. Поховальний інвентар з кургану № 6.

³ Випадкова знахідка наукового співробітника Одеського археологічного музею А. О. Ширяєва. Зберігається в Кишинівському історико-краєзнавчому музеї.

⁴ В. Зирра. Культура погребених с охрой в закарпатских областях РНР. Материали и исследования по археологии Юго-Запада СССР и РНР. Кишинев, 1960, стор. 104.

Л. В. СУББОТИН, Н. М. ШМАГЛИИ

РАСКОПКИ КУРГАННОГО МОГИЛЬНИКА В г. БОЛГРАДЕ ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ

Резюме

В марте 1966 г. отрядом Днестро-Дунайской экспедиции Института археологии АН УССР на окраине г. Болграда Одесской области было раскопано два кургана (№№ 5, 6). В кургане № 5 обнаружено шесть впускных погребений и одно основное, которые относятся к эпохе неолита и бронзовому веку. В одном из впускных погребений найдены два лепных сосуда, которые условно можно отнести к культуре шаровидных амфор.

В кургане № 6 выявлено основное погребение со скорченным труположением, сопровождавшееся расписной амфоркой с крышкой усатовского типа.

Материалы, полученные при раскопках курганов у г. Болграда, свидетельствуют о проникновении поздне трипольских племен культуры шаровидных амфор в районы пресноводных озер низовьев Левобережного Подунавья.

Стратиграфические наблюдения показывают, что наиболее древние погребения под курганными насыпями в этом районе оставлены поздне трипольским населением. Удаленность от коренных территорий обитания обусловила некоторое своеобразие материальной культуры как поздне трипольских племен, так и населения более позднего времени, оставившего погребения Болградского могильника.